

๗. บทสรุป

รูปทรงของกฎีก่ออิฐถือปูน

รูปทรงของกฎีก่ออิฐถือปูนนี้ ยังคงยึดถือตามรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี กล่าวคือ มีการกวาดหลังคาสูงชัน มีโชนาหน้าจั่ว และมีปีกนก มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา หน้าจั่วเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทึบ ไม่นิยมประดับตกแต่ง ชายคากันสาดยื่นยาวมีค้ำยันรอบ

ตัวเรือนเดี่ยวนั้นเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทาสีน้ำปูนสีขาว สออบตอนปลายด้านบนเล็กน้อย มีช่องเปิดเป็นกรอบเช็ดหน้าหน้าต่างสลับกับผนังทึบ

เดี่ยวล่างเป็นผนังก่ออิฐถือปูนทาสีน้ำปูนสีขาว เจาะเป็นช่องลมมีลูกกรง ตรงกับกรอบเช็ดหน้าหน้าต่าง ระหว่างเดี่ยวนบนและเดี่ยวล่าง กฎีก่ออิฐถือปูนบางหลัง จะมีบัวหงายคาดเป็นแนวอยู่ในระดับเดียวกับพื้นด้านในกฎี และที่ฐานของเรือนจะมีบัวคว่ำรอบกฎี

รูปทรงของกฎีก่ออิฐถือปูนนี้ หากพิจารณาจากภาพรวมแล้ว จะพบว่า มีทั้งที่เป็นกฎีเดี่ยวขนาดเล็ก ๒ แปลาน กฎีเดี่ยวขนาดมาตรฐาน ๓-๔ แปลาน และกฎีเดี่ยวขนาดใหญ่ ๖-๘ แปลาน ส่วนความยาวของกฎีนั้น มีทั้งที่เป็นกฎีเดี่ยว และเป็นกฎีแถวที่มีขนาดยาวมาก ซึ่งขนาดความยาวของกฎีกำหนดนับโดยแบ่งเป็นห้องหน้าต่าง มีตั้งแต่ขนาด ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๘, ๑๐, ๒๐ และ ๒๔ ห้องหน้าต่าง เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่า รูปทรงของกฎีก่ออิฐถือปูนนี้มีความหลากหลายมาก ทั้งที่เป็นกฎีเดี่ยวทรงโรง กฎีเดี่ยวมีระเบียง กฎีเดี่ยวมีระเบียงและพะไล กฎีแฝด กฎีแฝดมีมุขขวาง เป็นต้น ซึ่งมีสาเหตุมาจากความเหมาะสมในการใช้พื้นที่ ฐานานุศักดิ์ และภาพรวมของหมู่กฎี ทางด้านการจัดองค์ประกอบ เพื่อสุนทรียภาพ

นอกจากนี้ยังพบว่า ได้มีการสร้างโลหะปราสาทตามแบบอย่างในประเทศอินเดีย และศรีลังกา โดยอาจนับได้ว่า เป็นวิวัฒนาการของกฎีและเสนาสนะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย ซึ่งเป็นการรวมเอาแนวความคิดเรื่องพระรัตนตรัยกับการใช้ประโยชน์ของเสนาสนะเข้าด้วยกันในรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า เรือนชั้นหรือปราสาทที่มีลักษณะและองค์ประกอบแบบสถาปัตยกรรมไทย ที่มีหลังคาเป็นทรงจตุรมุขยอดมุขบก

ลักษณะของโลหะปราสาทนี้เป็นเรือนชั้นจำนวน ๗ ชั้น บางชั้นมีชുമุคาบางชั้นไม่มี บางชั้นมีระเบียงที่ไม่มีหลังคาคลุมบางชั้นไม่มี ชั้นบนสุดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และในแต่ละชั้นจะมีคูหาที่มีหลังคาคลุมเป็นจตุรมุขยอดมุขบกเมื่อนับรวมทั้งหมดจะได้ ๓๗ ยอด ซึ่งเป็นการวางนัยสำคัญถึงหลักธรรมที่ชื่อ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ส่วนของคูหาที่อยู่ในแต่ละชั้นมีความลงปลัดเหมาะแก่การใช้เป็นบริเวณที่พักอาศัย และปฏิบัติกัมมฐานของภิกษุสงฆ์

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโลหะปราสาทนี้การก่อสร้างไม่แล้วเสร็จในตอนแรก จึงทำให้ไม่มีการใช้เป็นที่พักอาศัยและปฏิบัติกัมมัฏฐานของภิกษุสงฆ์ ต่อมาภายหลังได้ทรุดโทรมลงอย่างมาก และเมื่อมีการบูรณะซ่อมแซมจนเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงใช้เป็นเพียงที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น

ที่ว่างภายในกุฎีก่ออิฐถือปูน

ที่ว่างภายในและการจัดผังพื้นกุฎี มีลักษณะพื้นฐานเป็นรูปเรขาคณิตสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในกุฎีกันเป็นบริเวณสำหรับจำวัด มีขนาดความยาวประมาณ ๑-๓ ห้อง หน้าต่าง ด้วยฝาไม้ เช่น ฝาปะกน ฝาถ้ง หรือฝาเพ็ชรมที่มีประตูเข้าออกพร้อม มีความสูงพื้นศิระเล็กน้อย ไม่ปิดที่บจนถึงเพดาน ภายในมีเตียงไม้ขนาดเล็ก และมีการเจาะผนังเสริมด้วยคานไม้เป็นตู้สำหรับเก็บของและเครื่องอัฐบริวารต่างๆ นอกจากนี้อาจมีสายระเตียงสำหรับพาดจีวร (หวายเป็นเส้นใช้ตากผ้า) และไม้แขวนผ้า เป็นต้น

ภายในกุฎีติดกับที่จำวัดนี้ เป็นโถงพักผ่อน มีขนาดตั้งแต่ ๒-๔ ห้องหน้าต่าง มีโต๊ะหมู่บูชา และอาจมีการเจาะผนังเป็นตู้เพื่อเก็บของใช้บางอย่างด้วย

สำหรับกุฎีพระที่มีสมณศักดิ์สูง เช่น สมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะ ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาส มักจะมีขนาดใหญ่โตกว่ากุฎีพระลูกวัดทั่วไป การจัดแบ่งพื้นที่ภายในมีองค์ประกอบที่เป็นบริเวณต่างๆ เพิ่มเติมขึ้น เช่น ห้องทรงอักษร ห้องพระบังคน และห้องพักของพระอุปัฏฐาก เป็นต้น ซึ่งการเพิ่มขึ้นของบริเวณพื้นที่ต่างๆ นี้ มีความสัมพันธ์กับรูปทรงที่อาจเป็นกุฎีเดี่ยวขนาดใหญ่มีเสาร่วมในหรืออาจเป็นกุฎีแฝดหรือกุฎีแฝดมีมุขขวางก็ได้

พื้นที่ภายในกุฎีนี้มีการกำหนดขอบเขตด้วยวิธีต่างๆ เช่น กำหนดด้วยผนังก่ออิฐถือปูนทึบ ฝาไม้หรือกำหนดด้วยแนวเสาร่วมใน ตลอดจนถึงการลดระดับพื้น เป็นต้น ซึ่งย่อมจะเลือกวิธีการที่สอดคล้องกับลักษณะของประโยชน์ใช้สอยกับความต่อเนื่องกับพื้นที่นั้นๆ เป็นต้น เช่น กำหนดด้วยแนวเสาร่วมในกับการลดระดับพื้นระหว่างบริเวณโถงพักผ่อนของภิกษุกับระเบียบที่นั่งของฆราวาส และกันด้วยฝาไม้สูงกึ่งหนึ่งกับบริเวณที่เป็นห้องจำวัด เป็นต้น

ส่วนกุฎีพระลูกวัดทั่วไป บางแห่งมีลักษณะเป็นกุฎีแถวที่มีความยาวมาก ภายในจะกันด้วยผนังก่ออิฐถือปูนหรือฝาไม้สูงจรดเพดาน เพื่อเป็นห้องเล็กๆ สำหรับภิกษุได้อยู่อาศัยเฉพาะรูป

นอกจากนี้ ยังพบว่ากุฎีก่ออิฐถือปูนทุกหลังจะมีการทำฝ้าเพดานที่ตัวกุฎีด้านใน ส่วนที่ระเบียบงและห้องเล็กหน้าระเบียบงไม่นิยมทำฝ้าเพดานหรือหากทำก็จะทำฝ้าเพดานลาดเอียงตามแนวจันทันหลังคา

โครงสร้างของกฎีก่ออิฐถือปูน

ระบบโครงสร้างของกฎีก่ออิฐถือปูนนั้น เป็นพัฒนาการที่สืบเนื่องต่อจากกฎีเครื่องลับ ซึ่ง มีระบบโครงสร้างแบบเสาและคานไม้ ฝาเรือนและองค์ประกอบอื่นๆ มีลักษณะเป็นชิ้นส่วนไม้ สำเร็จรูปที่ปรงไว้ก่อนแล้วนำมาปลูกสร้าง จึงทำให้มีคุณสมบัติพิเศษในการที่สามารถรื้อถอนและ ย้ายไปปลูกยังที่ต่างๆ ได้

ส่วนกฎีก่ออิฐถือปูนนี้ มีระบบโครงสร้างที่ใช้ผนังก่ออิฐถือปูนหนาประมาณ ๓๕-๕๐ เซนติเมตร เป็นตัวรับน้ำหนัก โดยมีรูปทรงของกฎีที่สอบเฉียงตอนบนและมีผังพื้นเป็นรูปเรขาคณิต สี่เหลี่ยมผืนผ้าทำให้มีความมั่นคงแข็งแรงแต่ที่ไม่สามารถรื้อถอนเคลื่อนย้ายได้เหมือนกฎีเครื่องลับ

ลักษณะของระบบโครงสร้างผนังก่ออิฐถือปูนนี้จะใช้วิธีการเรียงอิฐซ้อนกัน และยึดด้วยปูน ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเรียงอิฐแบบ FRAMISH BOUND คือ การวางอิฐสลับกันในแนวยาว และสั้นในแต่ละแถว ส่วนระหว่างแถวก็จะให้มีการเชื่อมกันของรอยต่อในแต่ละชั้น

การทำช่องเปิดกรอบเช็ดหน้าหน้าต่าง ประตู และช่องลม จะใช้วิธีการเสริมคานไม้วางตามแนวนอนภายในผนังเสมอกับความหนาของผนัง โดยจะพาดอยู่เหนือบริเวณที่เป็นช่องเปิด จากนั้นจึงตั้งกรอบเช็ดหน้า คานไม้ที่พาดนี้ ด้านปลายทั้งสองข้างจะอยู่ลึกเข้าไปในผนังก่ออิฐข้างละประมาณ ๑/๔ ถึง ๑/๓ ของความกว้างช่องเปิด

นอกจากนี้ยังพบว่า ยังมีการเสริมโครงสร้างที่เป็นไม้ภายในผนังก่ออิฐถือปูนด้วยเพื่อช่วยในการจับระดับเต้าและช่วยยึดจันทันชายคาให้มั่นคง

โครงสร้างหลังคาเป็นโครงสร้างไม้แบบเดียวกับกฎีเครื่องลับที่วางชื่อไม้ตามนอน แต่จะมีความแตกต่างกันที่พิเศษออกไป คือ กฎีก่ออิฐถือปูนนั้นจะทำฝ้าเพดาน จึงทำให้ขนาดของชื่อไม้ที่วางตามนอนนี้โตกว่าของกฎีเครื่องลับ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สามารถรับน้ำหนักของฝ้าเพดานและแรงอัดจากผนังก่ออิฐด้านบน

กรณีกฎีแฝด ลักษณะของโครงสร้างหลังคาจะใช้การพาดชื่อไว้บนผนังก่ออิฐถือปูนที่เป็นผนังใช้ร่วมกันตอนกลางแล้วจึงตั้งตุ้กตามบนชื่อไม้ชั้นรับแปหั่วเสา และจันทันของโครงสร้างหลังคา กฎีแฝดแต่ละหลัง โดยมีรางน้ำอยู่ตรงกลางเหนือผนังก่ออิฐถือปูนรับน้ำหนักนี้

ชายคากันสาดที่ยื่นออกจากผนังนี้ ตำแหน่งของจันทันและค้ำยันจะอยู่ตรงกับผนังที่บระหว่างช่องเปิดที่เป็นกรอบเช็ดหน้า นอกจากนี้ ชื่อและตงไม้ที่เป็นโครงสร้างรับน้ำหนักในแนวนอนก็จะวางอยู่กึ่งกลางของผนังที่บระหว่างช่องเปิดนี้เช่นกัน จึงมีผลทำให้การถ่ายเทแรงภายในโครงสร้างผนังรับน้ำหนักในแนวตั้งนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรงลงสู่ฐานราก

การเสริมโครงสร้างเสาร่วมในภายในกฎีที่ระยะพาดช่วงกว้างมาก คือ กว้างประมาณ ๒ เท่าของกฎีทุกๆ ไป มักจะตั้งเสาร่วมในเป็นเสาก่ออิฐถือปูนในแนวกึ่งกลางตรงกับสันหลังคา

โครงสร้างพื้นภายในกฎและที่ระเบียงเป็นการวางพื้นบนตงไม้ที่มีลักษณะเป็นขงไม้เปิด เปลือกแล้วเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๐ เซนติเมตร และระหว่างพื้นไม้ด้วยกันเองนั้นยึดด้วย เดือยไม้ไผ่เล็ก ๆ

โครงสร้างในส่วนฐานรากสันนิษฐานว่ามีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ แบบที่ ๑ เป็นการขุดคลอง รากตามแนวขอบกฎแล้ววางแกนงไม้ก่อนที่จะก่ออิฐถือปูนเป็นฐานรากและผนังของตัวกฎ อีก แบบหนึ่งเป็นการขุดคลองรากตามแนวขอบกฎแล้วก่ออิฐถือปูนเป็นฐานรากที่มีขนาดลึกและกว้าง แล้วจึงคอก่อผนังกฎ

รายละเอียดการเข้าไม้ขององค์ประกอบต่างๆ ส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการและหลักการเดียวกับกฎเครื่องลับ แต่จะมีการใช้ตะปูจันทรีงยึดให้โครงสร้างมีความแน่นตัวยิ่งขึ้น เพื่อให้รับกันกับ โครงสร้างผนังก่ออิฐถือปูนรับน้ำหนักที่มีความมั่นคงแข็งแรง

การสร้างเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยในเรื่องภาวะน่าสบาย

จุดเด่นของงานสถาปัตยกรรมไทยที่เป็นเรือนพักอาศัยประการหนึ่ง คือ การมีสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น รูปทรง ตลอดจนถึงวัสดุที่ใช้มีความสอดคล้องกับภูมิประเทศและภูมิอากาศ ซึ่งในกรณีของกฎเครื่องลับนั้นมีหลังคาทรงสูงกับชายคาที่ยื่นยาวช่วยป้องกันแสงอาทิตย์ที่จะเข้าสู่ตัวกฎได้มากประกอบกับโครงสร้างส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นไม้ มีการเก็บสะสมความร้อนภายในมวลสารน้อย ทำให้อุณหภูมิในช่วงเวลากลางวันภายในกฎแม้จะมีอุณหภูมิสูง แต่การออกแบบรูปทรงที่ใช้ลักษณะของกฎเดี่ยวที่มีช่องเปิดมาก จึงทำให้การเคลื่อนตัวของอากาศในสภาพแวดล้อมที่มีความร่มรื่นก่อให้เกิดความรู้สึกเย็นสบายพอสมควร

ส่วนกรณีของกฎก่ออิฐถือปูนก็เช่นกันความมุ่งหมายที่จะให้เกิดภาวะน่าสบายประกอบกับวิทยาการทางการก่อสร้างและการเลือกใช้วัสดุ จึงทำให้รูปแบบของกฎก่ออิฐถือปูนมีผนังรับน้ำหนักที่ทำมุมสอบเฉียงตอนปลายด้านบน สามารถหลีกเลี่ยงรังสีความร้อนที่สะท้อนจากสิ่งแวดล้อมได้พอสมควร อีกทั้งหลังคาทรงสูงตีฝ้าเพดานที่หลังชื่อ ก็มีลักษณะที่เป็นโพรงอากาศป้องกันความร้อน และชายคาที่ยื่นยาวที่สามารถป้องกันรังสีความร้อนจากแสงอาทิตย์ที่จะสาดเข้ามาสู่ภายในกฎ และผิวผนังกฎโดยตรง

ผนังก่ออิฐถือปูน ที่มีความหนา และมีมวลมากทำให้การทะลุผ่านเข้ามาของรังสีความร้อนเป็นไปได้ยาก และต้องใช้เวลาานมากซึ่งกว่าที่ความร้อนจะผ่านมาถึงบริเวณภายในกฎก็เป็นเวลากลางคืนที่อุณหภูมิอากาศเริ่มเย็นลงมากแล้ว เมื่อรวมเข้ากับลักษณะของกฎที่เป็นกฎเดี่ยวมีช่องเปิดมาก และมีสิ่งแวดล้อมที่ร่มรื่น กฎก่ออิฐถือปูนนี้จึงยังคงรักษาเอกลักษณ์ของเรือนไทยเรื่องภาวะน่าสบายไว้ได้เป็นอย่างดี

การจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูน

เมื่อรูปทรงของภุฏิก่ออิฐถือปูนได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากภุฏิก่เครื่องสับจนมีความลงตัวที่เกิดจากความสัมพันธ์กันของรูปแบบ โครงสร้าง และการใช้งานแล้ว การจัดกลุ่มของภุฏิก่ออิฐถือปูนนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า มีความเป็นอิสระค่อนข้างมาก สามารถทำได้ในรูปแบบและลักษณะต่างๆ กัน แทบจะไม่มีที่ซ้ำกันเลย เมื่อเปรียบเทียบระหว่างองค์ประกอบต่อองค์ประกอบของหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูน แต่หลักการในการจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนนั้นก็ยังคงความสำคัญอยู่โดยยึดถือเอาภุฏิก่ออิฐถือปูนเจ้าคณะ ซึ่งเป็นประธานในหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนให้ปลูกตามตะวันส่วนภุฏิก่ออิฐถือปูนอื่นๆ ที่อยู่ภายในหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนเดียวกันก็เป็นไปตามรูปลักษณะของการจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนที่อาจต้องมีภุฏิก่ออิฐถือปูนบางหลังวางขวางตะวันอยู่บ้าง การปิดล้อมเป็นหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนเช่นนี้มีผลต่อภาวะความเป็นส่วนตัวอันเกิดขึ้นจากการมีอาณาเขตครอบครองที่ชัดเจน ทำให้นำไปสู่ความเป็นสถานที่สงบสงัดเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม

อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นในเรื่องของฐานานุกรมและฐานานุกรมทำให้เกิดความแตกต่างของการจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนพระราชาคณะที่มีฐานานุกรมดีเป็นเจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาสนั้น จะมีจำนวนองค์ประกอบต่างๆ มากกว่า และมีความสลับซับซ้อนในรูปแบบการจัดมากกว่าหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนพระลูกวัดทั่วไป กล่าวคือ มักจะมี หอพระไตรปิฎก หอสวดมนต์ หอฉัน หอกลองหรือหอร่ม เป็นต้น

ส่วนหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนพระลูกวัด ที่เป็นพระผ่านคันถธุระมักจะพบว่า มีลักษณะของหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนที่มีการปิดล้อมที่มิดชิดเป็นหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนรวมฐานสูงหรือหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนชักรำแพงเชื่อม มีองค์ประกอบบางอย่างที่ใช้ร่วมกัน เช่น หอฉันหรือหอสวดมนต์ ซานหรือลานตรงกลาง ซึ่งจะมีขนาดค่อนข้างเล็กจนถึงเป็นซานแล่นแตกต่างจากการจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนเครื่องสับและการจัดหมู่เรือนของฆราวาสที่มักจะมีขนาดของซานกว้างขวางกว่า

ส่วนหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนของพระฝ่ายวิปัสสนาธุระนั้นมักจะเป็นภุฏิก่ออิฐถือปูนเดี่ยว แยกเป็นอิสระจากกัน อย่างไรก็ตามที่เป็นหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนแถวหรือหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนแบบชักรำแพงเชื่อมก็มี โดยจะอยู่ในลักษณะที่มีระยะห่างของภุฏิก่ออิฐถือปูนแต่ละหลังพอสมควรและรายล้อมรอบภุฏิก่ออิฐถือปูนเจ้าคณะฝ่ายวิปัสสนา ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นประธาน คือ บริเวณตอนกลาง

อนึ่ง ลักษณะของการจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการจัดหมู่ของภุฏิก่ออิฐถือปูนทั่วไป ก็คือ การจัดหมู่ภุฏิก่ออิฐถือปูนให้อยู่รวมกันในลักษณะของเรือนชั้นหรือปราสาท ที่มีพบเพียงแห่งเดียวที่โลหะปราสาท วัดราชนันทารามฯ ซึ่งในแต่ละชั้นจะมีลักษณะเป็นคูกาเล็กๆ เป็นที่พักอาศัย และมีระเบียงเป็นที่สำหรับเดินจงกรมอยู่รวมกันภายในผังพื้นแต่ละชั้นที่ซ้อนกันลดหลั่นขึ้นไป โดยบริเวณศูนย์กลางของผังพื้นในแต่ละชั้นเป็นบันไดขึ้นลง

การตกแต่งสภาพแวดล้อม

จากการศึกษาวัดที่เป็นกรณีศึกษานี้ ทำให้สรุปได้ว่า ลักษณะของวัดในอดีตนั้น จะมีคูน้ำหรือคลองล้อมรอบเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นเส้นทางคมนาคม และเป็นแนวเขตกันชนร่วมกัน อุบัติการณ์หรือที่ธรณีสองอีกด้วย สภาพแวดล้อมรอบๆ วัดจึงมีลักษณะที่เป็นสวน รมรื่น มีต้นไม้ใหญ่มากกว่าบริเวณภายในวัดที่เป็นเขตพุทธาวาสหรือสังฆาวาส

ภายในเขตพุทธาวาสนั้น การตกแต่งมักจะประดับประดาด้วยไม้กระถางสลักกับตุ๊กตาทิน จากประเทศจีนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบริเวณที่เป็นฉนวนเชื่อมต่อกับเขตสังฆาวาสนั้นก็อาจมีไม้ใหญ่สลักกับลานวัดบ้างตามพอสมควร

การตกแต่งภายในเขตสังฆาวาส จากการศึกษพบว่า นิยมปลูกไม้พุ่ม เช่น ต้นแก้ว ต้นโมก ต้นไผ่ และต้นชา เป็นต้น โดยปลูกเป็นแนวตลอดสองข้างถนนภายในเขตสังฆาวาส ส่วนภายในบริเวณหมู่กุฏินั้นหากนอกชานเป็นชานแล่นก็อาจมีการประดับตกแต่งด้วยกระถางหิน ไม้ตัดไม้ขนาดเล็ก และไม้ไม้ต่างๆ เช่น ตะโก ชา และบัว เป็นต้น สำหรับหมู่กุฏิที่มีนอกชานหรือมีลานกว้างขวางเพียงพอก็อาจปลูกไม้ยืนต้นใหญ่ เพื่อให้ร่มเงา เช่น ต้นจัน ต้นมะม่วง ชมพู จำปี จำปา ลั่นทม ขนุน และพิทูล เป็นต้น

การปลูกต้นไม้นี้ จากการศึกษาสันนิษฐานได้ว่า มีบางวัดที่อาจใช้การปลูกต้นไม้สองข้างถนนทางเดินภายในเขตสังฆาวาสเป็นนัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ โดยจะปลูกต้นไม้ที่ต่างชนิดกันกับถนนคนละเส้นและอาจมีการปลูกต้นไม้ที่มีความเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนาไว้บริเวณมุมเขตแดนของวัด เช่น ต้นโพธิ์ และต้นไทร เป็นต้น เพื่อแสดงแนวเขตที่เป็นบริเวณวัด

พระธรรมวินัยกับกฎก่อก่ออิฐถือปูน

ในพระวินัยบัญญัตินั้นได้แยกไว้เป็น ๒ ประเด็น คือ หากภิกษุปลูกสร้างกุฏิหรือเสนาสนะเองแล้วก็พึงทำให้ได้ตามขนาดต้องให้สงฆ์แสดงที่ก่อนและต้องมีชานรอบ ทั้งนี้รูปแบบของกุฏิและเสนาสนะนั้นก็ให้เป็นไปตามพุทธานุญาต กล่าวคือมีลักษณะที่เรียบง่ายสอดคล้องกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสามารถป้องกันอันตรายจากแมลงและสัตว์ร้ายได้

ส่วนอีกประเด็นหนึ่ง คือ กุฏิหรือเสนาสนะที่ฆราวาสเป็นผู้ปลูกสร้างถวายสงฆ์มีหน้าที่แต่เพียงแสดงที่ อันไม่มีเจ้าของและมีชานรอบให้ก่อน ส่วนรูปทรง ขนาด และรายละเอียดทางสถาปัตยกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ฆราวาสผู้มีจิตศรัทธาปลูกสร้างถวายจะเห็นสมควร โดยมีหลักพื้นฐานคือ ต้องเป็นไปตามหลักตัดสินใจพระธรรมวินัย และพุทธานุญาตเกี่ยวกับกุฏิและเสนาสนะต่างๆ

กรณีของการให้สงฆ์แสดงที่อันไม่มีเจ้าของและมีชานรอบนี้ หากพิจารณาในทางสถาปัตยกรรมพบว่า การที่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็คือ การมีประจักษ์พยานหลักฐานในการถือครองที่นั้นๆ ส่วนการที่มีชานรอบนั้นก็ก็เป็นลักษณะหนึ่งของการมีอุปจาร ซึ่งเป็นการสร้างอาณาเขตครอบ

ครองที่เป็นเขตกันชน อันจะนำมาซึ่งภาวะความเป็นส่วนตัว ความสงบสัจเหมาะแก่การเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

สำหรับกรณีของกฎก่อดูฎีตูปุณนี้ ถึงแม้ว่าจะเป็นกฎและเสนาสนะที่มารวบรวมเป็นผู้ปลูกสร้างถวาย เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับพุทธทศานุญาติที่เกี่ยวข้องกับกฎและเสนาสนะต่างๆ แล้วพบว่า มีความสอดคล้องกัน ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยนั้นถือกำเนิดขึ้นมาจากหลักการและกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันกับพระธรรมวินัยหรือพุทธทศานุญาติต่างๆที่เกี่ยวข้องกับกฎและเสนาสนะนั้นก็เป็นเรื่องที่ว่าด้วยหลักการและกฎเกณฑ์ที่เป็นธรรมชาติขั้นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตและการปฏิบัติธรรม

ส่วนภิกษุสงฆ์ผู้ใช้สอยกฎและเสนาสนะต่างๆ ภายในอารามนั้นย่อมต้องทำในบทศึกษาถึงพระธรรมวินัยที่เกี่ยวข้องกับกฎและเสนาสนะต่างๆ เช่น การพิจารณาในบทต่างๆ มีบรรพชิตอภิณหปัจจเวกขณะ ธาตุปัจจเวกขณะ ดังขณิกปัจจเวกขณะ และอดีตปัจจเวกขณะ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในการเสนาสนะต่างๆ อันเป็นสิ่งที่ปลูกสร้างขึ้นมาจากศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งภิกษุจะได้ใช้เสนาสนะเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยบำเพ็ญความเพียรให้เจริญในธรรมยิ่งขึ้นและได้แสดงธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์แก่พุทธศาสนิกชนตามสมควร ดังที่ปรากฏในพุทธวจนะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับวิหารทานของราชคฤห์เศรษฐีที่มานิพนธ์ไตรปิฎก ความว่า

“วิหารย่อมป้องกันหนาว ร้อน และเนื้อร้าย นอกนั้นยังป้องกันงู และยุง ฝนในสิริฤดูแลงจากนั้น วิหารยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหารแก่สงฆ์ เพื่อหลีกเร้นอยู่เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุนี้แล คนผู้ฉลาด เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตนพึงสร้างวิหารอันสัมฤทธิ์ให้แก่ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายผู้พหุบุตรอยู่ในบริเวณนี้เทิด อนึ่ง พึงมีใจเลื่อมใสถวายข้าว น้ำ ผ้า และเสนาสนะอันเหมาะสมแก่พวกเขาในพวกเขาผู้ชื้อตรง เพราะพวกเขาจะยอมแสดงธรรม อันเป็นเครื่องบรรเทาสรรพทุกข์เขา เขาผู้ทั่วถึงแล้วจะเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพานในโลกนี้”